bunu haklı bir sebep kabul ederek Nehrevan üzerine yürüdü ve Râsibî, Nehrevan'da meydana gelen şiddetli savaşta öldürüldü (9 Safer 38 / 17 Temmuz 658).

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, Süleymaniye Ktp., Reîsülküttâb, nr. 597-598, vr. 196ª-197ª; Dîneverî, *el-Aḫbârü't-ṭıvâl* (nşr. Abdülmün'im Âmir), Kahire 1960, s. 202, 203, 205; Müberred, *el-Kâmil* (nşr. Zekî Mübârek—Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire 1355-56 / 1936-37, II, 891-916, 917, 947; Taberî, *Târîḫ* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1879-1901, I, 3363 vd., 3368-3369, 3382, 3443; Mes'ûdî, *Mürûcü'ẕ-ẕeheb* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1384-85 / 1964-65, II, 404, 405; III, 47, 191; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, Köprülü Ktp., nr. 1172-1175, II, vr. 18ª-ᵇ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 — Beyrut 1399 / 1979, III, 335-339, 346, 427, 481; Şemmâhî, *Kitâbü's-Siyer*, DTCF Ktp., İsmâil Sâib, nr. I/1568, vr. 26ª-28ª; Kalhâtî, *el-Keşf ve'l-beyân*, British Museum, Oriental, nr. 2606, vr. 99ᵇ, 100ᵇ, vd. 106, vd.; J. Wellhausen, *el-Ḫavâric ve'ş-Şîᶜa* (trc. Abdurrahman Bedevî), Kahire 1958, s. 39 vd.; E. Ruhi Fığlalı, *İbâdiyye'nin Doğuşu ve Görüşleri*, Ankara 1983, s. 64-66, 68, 84, 85; M. Th. Houtsma, "Abdullah", *İA*, I, 44; H. A. R. Gibb, "ᶜAbd Allāh b. Wahb", *EI²* (İng.), I, 54.

 Ethem Ruhi Fığlalı

ABDULLAH b. YÂSÎN

(عبدالله بن ياسين)

Abdullāh b. Yâsîn el-Cüzûlî
(ö. 451 / 1059)

Murâbıtlar Devleti'nin kurucusu.

Annesi, Büyük Sahra ile Fas sınırlarında yaşayan Cüzûle (Küzûle) kabilesine mensup olduğu için el-Cüzûlî (el-Küzûlî) nisbesini almıştır. Kādî İyâz, onun da Berberî Cüzûle kabilesi içinde doğduğunu kaydeder. Kurtuba'da başladığı tahsilini, Dârülmurâbıtîn adıyla ilk **ribât***ı kurmuş olan fakih Veccâc b. Zellû (Zelvî) el-Lamtî adlı bir âlimin yanında Sus'ta tamamladı. Bir süre sonra Cüdâle kabilesi reisi Yahyâ b. İbrâhim'in (bazı kaynaklara göre ise aynı kabileden Cevher b. Sakkum'un) daveti üzerine, Kayrevanlı fakih Ebû İmrân el-Fâsî'nin de tavsiyesiyle hocası tarafından, Büyük Sahra'nın güneyinde yaşayan ve kelime-i şehâdet dışında din konusunda bilgileri olmayan Sanhâce Berberî kabilelerine İslâmiyet'i öğretmek üzere gönderildi.

İslâmî bilgilere vâkıf, cesur ve kültürlü bir insan olan Abdullah, Yahyâ b. İbrâhim ile beraber Sanhâce'nin Cüdâle kolunun oturduğu bölgeye giderek İslâm'ın temel esaslarını anlatmaya başlayınca büyük bir tepki ile karşılaştı. Burada Cüdâle kabilesine mensup iki asilzade Ayâr ile Takkū'nun başlattığı isyana katıldığı için Cevher b. Sakkum'u idam ettirdi. Namaz kılmayı ve zekât vermeyi kabul eden halk kısas, recm ve hırsızlık sebebiyle el kesilmesi gibi cezaları reddediyordu. Burada olumlu bir sonuç elde edemeyince, İslâmiyet'i öğretmek için daha sonra Lemtûne kabilesine gitti, fakat orada da aynı tepkiyi gördü; bunun üzerine onlarla mücadele etmeye karar verdi. Ancak ciddi bir muhalefetle karşılaşınca Lemtûne kabilesi reislerinden Yahyâ b. Ömer, kardeşi Ebû Bekir b. Ömer ve diğer arkadaşlarıyla birlikte Senegal'deki bir adaya sığındı; burada dinî-askerî maksatla bir tekke (ribât) kurdu. Bu **ribât** dolayısıyla Abdullah'ın adamlarına ve onların gayret ve faaliyetleri sonucu kurulan yeni devlete Murâbıtlar (Murâbıtûn) denildi. Abdullah burada özellikle Lemtûne'ye mensup çok sayıda mücahidi eğitip müstakbel cihad hareketleri için güçlü birer savaşçı olarak yetiştirdi. Murâbıtlar'ın askerî disiplin altında eğitildikleri-ni duyan binlerce kişi buraya gelmeye başladı. Abdullah, sayıları 30.000'i aşan bu mücahidler sayesinde aralarında Cüdâle ve Lemtûne kabilelerinin de bulunduğu Sanhâceliler'i itaat altına aldı. Kendisi dinî lider olarak otoriteyi elinde tutmakla beraber ordunun başına kabile reislerinden Yahyâ b. İbrâhim'i, daha sonra da Yahyâ b. Ömer'i getirdi.

Sicilmâse Hâkimi Mes'ûd ez-Zenâtî'nin zulmünden bıkan âlimler Murâbıtlar'dan yardım istediler ve onları Sicilmâse'yi fethe teşvik ettiler. Bunun üzerine harekete geçen Abdullah b. Yâsîn, Yahyâ b. Ömer'le birlikte burayı ele geçirerek Mes'ûd ez-Zenâtî'yi öldürdüler ve şehirdeki bütün eğlence yerlerini tahrip ettiler (445 / 1053-54). Sicilmâse bu tarihten itibaren bağımsızlığını kaybetmekle beraber zaman zaman mahallî ayaklanmalara sahne oldu. Yahyâ b. Ömer'in şehid olması üzerine yerine "emîrü'l-müslimîn" unvanıyla Ebû Bekir b. Ömer getirildi (447 / 1055-56). Ebû Bekir derhal kuzeye doğru fetihlere başladı ve ilk hedefi Fâtımîler'in küçük bir Şiî prenslik kurdukları Sûs oldu. İyi bir kumandan olarak yetiştirdiği amcazadesi Yûsuf b. Tâşfîn ile birlikte şehri Ali b. Abdullah el-Becelî'nin elinden aldı ve Şîîliğin yerine Mâlikî mezhebinin esaslarını hâkim kıldı (448 / 1056-57). Murâbıtlar bu tarihten itibaren Mağrib'e girdiler ve Masmûdîler'in idaresindeki Ağmat'ı zaptettikten sonra Gana Krallığı'nın topraklarına hücum ederek bugünkü Tagan'ın güneyinde yer alan Avdagost'u ele geçirdiler. Der'a (Dra'a) ve Tedlâ'yı (تدلا) da aldıktan sonra 1059 yılında putperest Bergavâta kabilesinin hâkimiyetindeki Tamesna üzerine yürüdüler. Abdullah b. Yâsîn bunlarla yaptığı savaşlardan birinde yaralandı ve 8 Temmuz 1059 tarihinde Tamesna yakınlarında öldü. Cenazesi, Kerîfle adıyla bilinen yüksek bir yere defnedildi. Kabrinin yanında yapılan mescid bugün hâlâ ayaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kādî İyâz, *Tertîbü'l-medârik* (nşr. Ahmed Bükeyr Mahmûd), Beyrut 1387 / 1967, II, 780-782; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 — Beyrut 1399 / 1979, IX, 619-621; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb* (nşr. Hüseyin Nassâr), Kahire 1403 / 1983, XXIV, 253-261; İbn Haldûn, *el-ᶜİber*, Bulak 1284 — Beyrut 1399 / 1979, VI, 182 vd.; [Müellifi meçhul], *el-Ḥulelü'l-mevşiyye fî ẕikri'l-aḫbâri'l-Merrâküşiyye* (nşr. Süheyl Zekkâr—Abdülkādir Zimâme), Rabat 1399 / 1979, s. 19-23; C. E. Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi* (trc. Erdoğan Merçil—Mehmet İpşirli), İstanbul 1980, s. 34-35; Charles André Julien, *Histoire de l'Afrique du Nord: Tunisie-Algérie-Maroc*, Paris 1980, II, 78-81; Hasan Îsâ Abdüzzâhir, *ed-Daᶜvetü'l-İslâmiyye fî ġarbi İfrîḳıyyâ ve ḳıyâmi devleti'l-Fülânî*, Riyad 1401 / 1981, s. 82-89; H. İbrâhim Hasan, *Târîḫu'l-İslâm*, Kahire 1982, IV, 283, 292, 312-315, 438, 448, 456; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Târîḫu'l-Maġrib fi'l-ᶜaṣri'l-İslâmî*, İskenderiye 1982, s. 607-622; Ziriklî, *el-Aᶜlâm* (nşr. Züheyr Fethullah), Beyrut 1984, IV, 144; J. Spencer Trimingham, *A History of Islam In West Africa*, Oxford 1985, s. 22, 25, 28-30, 45-55; İbrâhim Harekât, *el-Maġrib ᶜabre't-târîḫ*, Rabat 1405 / 1985, I, 158-160; Jamil M. Abun-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, London 1987, s. 80-83; Roger Tourneau, "North Africa to the sixteenth century", *The Cambridge History of Islam* Cambridge 1970, II / A, s. 222; H. T. Norris, "New Evidence on the Life of ᶜAbdullah b. Yasīn and the Origins of the Almoravid Movemenet", *JAfr.H*, XII / 2 (1971), s. 255-268; Ronald A Messier, "Ouantitative Analysis of Almorovid Dinars", *JESHO*, XXIII (1980), s. 106-107; S. İbrâhim eş-Şeyhalî, "ᶜAbdullāh b. Yâsîn ve'l-hareketü'l-Murâbıṭıyye min ḫilâli *Kitâbi'l-Medârik* li'l-Ḳāḍî ᶜİyâż", *Mecelletü Âdâbi'l-Müstanṣıriyye*, XI, Musul 1985, s. 319-332; E. Doutte, "Abdullah", *İA*, I, 44; Şinâsi Altundağ, "Murâbıtlar", *İA*, VIII, 580-581.

  Abdülkerim Özaydın